

6. Шмідт Э. Інтернет змінює політику [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://cetki.com/2006/10/10/internet_meniaet_politiku.html
7. Яковлев Д. В. Трансформації політичної влади в інформаційну добу / Д. В. Яковлев // Вісник ОНУ: соціологія і політичні науки. – Одеса: Астропринт, 2007. – Том 12, вип. 6. – С. 364 – 371.
8. Shanthi Kalathil and Taylor C. Boas, Open Networks Closed Regimes: The Impact of the Internet on Authoritarian Rule [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://h2obeta.law.harvard.edu/223127>

Тельник М. В., НУ "ОЮА"

РЕАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНОМУ СВІТОВОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Рассматриваются проблемы функционирования национально-государственной концепции реализации публичной власти, в контексте изменений, которые происходят в современном мировом политическом пространстве. Обращается внимание на появление новых организационных моделей национальных государств, способных гибко адаптироваться к быстро изменяющимся политическим условиям.

The problems of functioning of nationally-state conception of public power realization are examined, in the context of changes which take place in modern outer political space. Attention applies on appearance of new organizational models of national states, capable to flexibly adapt oneself to quickly changing political terms.

В політичній та правовій науках поняття «національна держава» є фундаментальною теоретичною категорією, що традиційно виражає державу, що історично склалася, суверенне, централізоване (такі як Іспанія, Італія, Німеччина, Україна, Франція, тощо). Категорія «національна держава» по ємності свого вмісту і «індексу використання» не поступається таким поняттям, як «демократія», «громадянське суспільство» і «права людини». Тим часом, у вітчизняній політико-правовій науці дана категорія довгий час була відсутня взагалі, і її поява пов'язана з процесом корінного оновлення гуманітарного знання в Україні.

Базовим інтегратором сучасної національної держави виступає політична нація. Це виявляється в національній самосвідомості,

яка і виступає як сила, що народжує і відтворює таку державу. Особа, що належить нації, визначається через етнокультурну, національну самосвідомість [1, с. 74]. Національна самосвідомість включає національну самоідентифікацію, етнічну самосвідомість, розуміння і захист національних інтересів, і потреб, почуття відповідальності за долю нації, національну гордість і гідність, національну самокритику, а національна свідомість визначає як єдність національної психології, національної самосвідомості, національного характеру і національних почуттів.

Національні держави різних історичних періодів та народів мають певні відмінності одна від одної та все ж таки вони мають деякі риси, які в більшому або меншому ступені властиві кожній з них [2, с. 41]:

Нація як джерело державного суверенітету.

Відокремлення публічної влади від суспільства, її окремість від організації всього населення, існування прошарку професійних управлінців.

Територія та населення, що на ній проживає. Закони та повноваження держави розповсюджуються на людей, що проживають на певній території.

Монополія на легальне застосування сили, фізичного примусу. Діапазон державного примусу простягається від обмеження волі до фізичного знищення людини. Можливість позбавити громадян вищих цінностей, якими є життя та воля, визначає особливу дієвість державної влади. Для виконання функцій примусу у державі є спеціальні засоби (зброя, тюрми тощо), а також органи – армія, поліція, служби безпеки, суд, прокуратура.

Право на отримання податків та зборів з населення. Податки необхідні для утримання багатьох службовців та для матеріального забезпечення державної політики: оборонної, економічної, соціальної тощо.

Обов'язковість членства в державі. На відміну, наприклад, від такої політичної організації, як партія, перебування в якій є добровільним та не обов'язковим для населення, державне громадянство людина отримує з моменту народження.

Претензія на представлення суспільства як цілого та захист спільних інтересів та спільного блага.

Визнання іншими національними державами.

Відзначимо, що головною ознакою національної держави є джерело суверенітету в цій державі. В національній державі

джерелом суверенітету є виключно народ. У територіальній (династичній) державі – суверен.

Суверенітет, тобто верховна влада на певній території. В будь-якому суспільстві є величезна кількість різновидів влади: родинна, виробнича, партійна тощо. Але вищою владою, рішення якої обов'язкові для всіх громадян, організацій та установ, володіє держава. Лише їй належить право на видання законів та норм, які є обов'язковими для всього населення.

Сучасне міжнародне співтовариство на сьогодні є спільністю національних держав. Вказане твердження не означає національної (етнічної, релігійної) гомогенності населення таких держав. В сучасному світі така гомогенність якщо і зустрічається, то рідко [3, с. 15]. Визначення національна держава означає лише те, що певна панівна група населення організує життя всього суспільства відповідно до власної історії та культури. Це впливає на характер освіти, символіку та традиції суспільного життя, календар буднів та святкових днів, що встановлюється у державі. Таким чином політичний апарат такої країни є рушійною силою відтворення нації. Саме заради отримання контролю над засобами такого відтворення національні групи прагнуть до державності, адже це забезпечує економічний та політичний контроль.

На рубежі століть сталася вичерпаність традиційних форм публічних дій, заснованих на жорсткому адмініструванні, строгій ієрархії, централізації, дотаційних ресурсах тощо. Це призвело до того, що виникли більш адаптовані моделі поведінки національної держави. Вона стає усе більш маневреною; воно як би «відстороняється», відмовляється від частини своєї влади і діє в мережах зі своїми партнерами. У свою чергу, такий «маневр» дозволяє державі поставити на службу суспільству [4, с. 134]. Внаслідок цього в нових умовах, що постійно ускладнюються, все більш гострою стає проблема визначення історичних перспектив існування держави в тому вигляді, який існує сьогодні. Адже для більшої частини населення Землі національна держава була і залишається надзвичайно важливою одиницею визначення власної приналежності та самоідентифікації. Таким чином, розподіл людства на національно-організовані держави й досі залишається своєрідним базисом, що гарантує загальну стабільність у світі.

Рух від «держави-опікуна» до «держави-партнера» - еволюція, продиктована необхідністю вироблення нових моделей публічних дій. Ця еволюція дає можливість унікального використання

влади, покладеної на національну державу, і об'єктивно веде владу до дій відповідно до інтересів людей.

Ця еволюція в соціальному плані дозволяє здійснити дорогу від «ієрархічної» держави, представленій колись в класичній парламентаристській моделі, властивій більшості держав західної Європи, до так званої «рецептивної» моделі держави, що є плодом політичних дебатів з початку 1980-х років.

Політичне завдання «рецептивної» моделі полягає в тому, щоб гарантувати відповідальність системи перед конкретними вимогами громадян. Тому базова орієнтація громадських організацій направлена в першу чергу на громадян, а базовий організаційний принцип може бути позначений як «bottom-up», тобто «невичерпність, нескінченність перетворень».

У реальності такі «чисті форми» не зустрічаються. Але коли ми звертаємося до моделей сучасного управління, ми можемо зустріти на ній різні елементи публічного сектора, які можуть функціонувати і прямувати відповідно до різних принципів згаданих вище типів держав, – «ієрархічного» або «рецептивного» [5, с. 69].

У «рецептивній» державі громадяни розглядаються не лише як виборці, платники податків і споживачі, які вибирають для себе ті або інші служби на основі інформації, що надається. У такій державі громадяни не є і клієнтами, на яких можна робити вплив через канали комунікації. У «рецептивній» державі громадяни розглядаються як активні члени суспільства, що володіють правами і обов'язками, яким відкрита адміністрація, перш за все для того, щоб дати можливість увійти до процесу вироблення публічної політики через посилення засобів дій, які перетворюють простих громадян на уповноважених, завдяки чому вони можуть взяти участь в процесі виробництва як со-виробники.

Необхідність взаємодії між публічною адміністрацією і громадянами заснована як на обміні інформацією, так і на безпосередньому, прямому впровадженні громадян в процес «роботи політики». Адміністрація національної держави в цих умовах виконує функцію посередника – «модератора» – між інтересами різних організацій, груп, громадян, що беруть участь.

В сучасні політології визнається, що реалізація моделі національної держави, призводить до підсилення засад громадянського суспільства. В зв'язку з цим звертає на себе увагу модель нових концепцій участі громадян в державному управлінні на сучасному етапі розвитку суспільства, якими громадяни можуть опанувати

в процесі адміністративного залучення кожного в публічну політику. Для західних суспільств украй важливе поєднання механізмів роботи ринку з цінностями громадянського суспільства. Річ у тому, що модель сучасної національної держави, яка лежить в основі політико-адміністративної організації Західної Європи, була створена на базі публічного адміністрування, що спирається на демократичні цінності і правову державу. Впродовж всього ХХ століття не стихали спори про структуру політичної системи національної держави сучасного типу, її стосунки з правом та економікою, проте принциповий концепт автономії особи і правової держави не брався під сумнів.

Питання стосунків між адміністрацією і політикою в національній державі завжди було досить складне, але поступово в цій суперечці вигравало щось значиміше: інформаційно-комунікативні технології, а також економічні ресурси. Отримавши в свої руки економічну та технологічну компетенцію, адміністративний апарат став претендувати на все активніше входження в сферу політики. Трансформації в структурі національної держави, покликані замінити форми класичного керування регулятивними функціями, а також призвели до демонтажу багатьох організаційних інструментів і схем, складових основу традиційної національної держави, а також до актуальної дискусії з приводу актуальних функцій сучасної національної держави і засобів їх реалізації [6, с. 12].

Адміністративна машина національної держави – громіздка і неефективна – стала предметом гострих дискусій в Європі і Америці впродовж останніх двох десятиліть ХХ століття. У цих дискусіях взяли участь практично всі європейські уряди, незалежно від їх ідеологічної матриці – ліберальною, християнсько-демократичною, консервативною, соціалістичною, соціал-демократичною або колегіальною. Зростання адміністративної активності – від публічної, напівпублічної до приватної і приватної – змусив владу відмовитися від традиційного ієрархічного адміністрування в межах національної держави. Реформування класичної національної держави, що проводиться, мотивоване наступними структурними причинами:

- зростанням соціальних витрат національної держави і подальшим збільшенням витрат в суспільному секторі;
- складністю функціонування великої адміністративної машини;
- зміною чекань і зростанням вимог громадян;

– новими тенденціями, що обумовлюють трансформацію структури національної держави з поступовим перетворенням її у менш централізовану, з рухливішою та прозорішою структурою влади [7, с. 12].

У багатьох європейських країнах реформи представляли і представляють певний процес компромісу принципів: так, всі реформи в тій або іншій мірі передбачають децентралізацію, впровадження моделей сучасної теорії управління; всі реформи сприяють розвиткові моделей громадянського суспільства, ґрунтуються на таких принципах, як продуктивність, дієвість, ефективність національної держави, контроль за суспільними витратами, прозорість, зростання політичного демократичного контролю і участі громадян. Колишні структури національної держави в даний час змінюються під сильним впливом, перш за все, технологічних компонентів. Адміністративна модернізація національно-державної сфери знаходиться під сильною дією інформаційно-комунікативних технологій.

Загальна тенденція змін направлена на народження нових організаційних моделей національної держави з органічними структурами, що постійно адаптуються до нових ситуацій, новаторськими, чутливими до змін, в яких є можливість приймати децентралізовані рішення, які, в той же час, відповідають потребам загальних потреб. Одночасно звучать заклики до все більшої автономії і відповідальності всіх взаємодіючих суб'єктів національної держави. Вказані процеси передбачають зміну інформаційних систем, систем контролю і спостереження, а також розподіл об'єму влади і повноважень між керівниками і підлеглими. Ієрархічний принцип, пов'язаний з концентрацією влади на самому верху бюрократичної піраміди, поступово втрачає своє значення.

Зрозуміло, бюрократичні організації так швидко і легко не зникають. В найближчому майбутньому, скоріш за все, співіснуюватимуть і бюрократичні ієрархічні, і нові мережеві структури. Для мережевих організацій необхідне особливе, спеціалізоване знання, пов'язане з передачею інформації, чому сприяє зростання і професіоналізація інформаційно-комунікативних технологій, сприяючих більшій відкритості і рухливості нових структур. Очевидно і те, що традиційна ієрархічна логіка буде підпорядкована в недалекому майбутньому горизонтальній комунікації, яка сприяє поліпшенню перспективних стратегій співпраці між організаціями і знаходиться в безпосередньому зв'язку з ринком, досягаючи тим

самим кращої комунікації і більшої децентралізації в рішеннях і сприяючи у результаті перетворенню великих структур національних держав у більш пристосовані до вимог сучасності.

Можна зробити висновок, що трансформації, що відбуваються в структурах сучасної національної держави, залишили, в тіні два принципові чинники класичної національної держави: демократію і правову державу. У процесах реформування запанувала логіка ринку. Такі цінності ринку, як лібералізація і приватизація в економічній і соціальній діяльності, делегування і передача повноважень, особлива філософія адміністрації, заснована на моделях управління приватним сектором, стали пануючими, і в соціальній, і в публічній сферах. Необхідність переосмислення реформ національно-державного устрою з позиції подальшого вдосконалення демократії і розвитку правової держави стала очевидна на початку ХХІ століття.

Література:

1. Бочковский О. Вступ до націології / О. Бочковский. – К.: Генеза, 1998. – 144 с.
2. Кувалдин В. Национальное государство в эпоху глобализации / В. Кувалдин, А. Рябов // Свободная мысль. – 2000. – № 1. – С. 37-47.
3. Бек У. Политическая динамика в глобальном обществе риска / У. Бек // Мировая политика и международные отношения. – 2002. – № 5. – С. 10-19.
4. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації / О. Білорус // Економіка України. – 2001. – № 11. – С. 4-13.
5. Косолапов Н. Глобализация: существенные и международно-политические аспекты / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 3. – С. 69-73.
6. Турэн А. Социальные трансформации двадцатого столетия / А. Турэн // Международный журнал социальных наук. – 1998. – № 23. – С. 9-16.
7. Боришполец К. П. Национальное измерение «глобального» мира / К. П. Боришполец // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. – 2001. – № 1. – С. 3-15.